

# BUTLLETI

## DEL GRUP D'ESTUDIS SITGETANS

Any VII

Desembre de 1983

N.º 27

### II PREMI JOSEP CARBONELL I GENER

*Treball presentat per Jordi Artigas i Masdeu i guanyador del Premi per estudiants de BUP, FP i COU. Per segona vegada el jove Artigas guanya aquest premi que gustosament a continuació publiquem:*

#### Guia Artística de Sitges

(segona part)

...i va passar l'estiu, també part de la tardor i en Pau no oblidava aquell Sitges tan encisador i bonic.

El dia s'anà allargant, començà la primavera i ja el cuquet d'illusió i la curiositat el porta a replantejar-se quina seria la seva propera visita a Sitges. Dimarts que ve!, decidit. ... L'estació, el tren, les estacions intermèdies i de nou... ja va poder divisar el campanar de l'església, «ja sóc a Sitges!», pensà.

Baixà pel carrer de l'Illa de Cuba i el va sorprendre una casa modernista. Aturat davant d'aquesta per admirar-la bé, en veure la seva atenció, un home molt amable li explicà que es deia «Can Boladeras» i que havia servit com a estudi de treball del senyor Armengol quan es realitzà la urbanització de Terramar.

Llavors en Pau portat per la curiositat arribà al Cap de la Vila i preguntà als guàrdies on podia trobar informació sobre el senyor Armengol i el seu eixample. Els guàrdies li digueren que anés a l'arxiu municipal que allà tenien documents. Llavors en Pau molt satisfet va anar cap allà tot caminant. Un cop a l'arxiu explicà a l'arxivera el seu propòsit i aquesta li donà documents i descobrí que l'Armengol quan va acabar la guerra va a Estats Units i allà veu la ciutat-jardí de Miami i l'autòdrom d'Indianàpolis i en tornar a Espanya se li ocorreix realitzar allò aquí i degut a que ja coneixia Sitges va veure que era el lloc idoni per fer-ho en el tros que quedava entre el Passeig Bonaprès i les Coves, on hi havia unes finques que es deien el «Cellerot». Llavors va ésser quan va comprar la Torre Boladeres del carrer Illa de Cuba i és aquí on va realitzar el projecte de Terramar. Es va donar la casualitat que es posà en contacte amb en Carbonell i Gener i en Miquel Utrillo.

Va construir una societat anònima dita «Parques y Edificaciones, S. A.». Després va posar-se en contacte amb l'Ajuntament, l'alcalde del qual era Bonaventura Julià i el secretari, en Marcelino Martino Arroyo. Ell li va presentar el seu germà Josep M.º Martino Arroyo el qual havia acabat la carrera d'arquitecte.

Després d'uns contactes se li van encarregar els projectes (plànols, revista Terramar). Degut a que l'Armengol va voler fer un saló àrab al xallet Boladeres va conèixer en Josep Artigas i Vila decorador, que tenia un taller de guixaire a Barcelona i diuen que més tard li proposà ésser Director de les obres de Terramar. També

va ésser anomenat enginyer de dites obres el senyor Luciano Novo de Miguel.

La documentació era interessant i lògicament en Pau, volgué conèixer el lloc dels fets. Direcció a ponent, va emprendre tot il·lusionat el camí, ja que allí podia saber molt millor la història de:

#### TERRAMAR

##### Fundació Jardins

Les obres comencen el dia 17 d'abril de 1919.

La societat anònima «Parcs i Edificacions» amb un capital de 3.000.000 de pessetes, dividit en dues sèries d'accions de 1.500.000 de pessetes cada una, la primera de les quals restà coberta abans de completar-se el Consell d'Administració, integrat fins ara pels senyors Francesc Armengol, Antoni Miracle, Manuel Folguera i Durán, Josep Freixa, Baró de Güell, Carles Maristany, Rafael Vehils, que n'és el Secretari i Josep M.º Martino, arquitecte-director.

La finalitat immediata d'aquesta empresa és la creació d'una Ciutat-Jardí, en una platja del Mediterrani espanyol. Una ciutat pròpia no sols per a les estacions d'estiu i d'hivern, sinó refugi pels que desitgen fugir de les agitats poblacions de treball com Barcelona i altres.

Previ un estudi del lloc més adequat per a emplaçar-la, s'escollí la platja de Sitges per ses condicions immillorables: proximitat de la primera capital mediterrània, clima, netedat, comunicacions (ferrocarril, carreteres, telègraf, telèfons), hotels, banca i la fama que li donaren els homes més coneguts en el món de les arts, de les lletres i dels afers. Santiago Rusiñol l'escollí per a si i per son Cau Ferrat i Mr. Charles Deering, el «ianqui americà» hi edificà Maricel.

La base d'aquesta empresa ha estat l'adquisició per compra ja efectuada, de 12.000.000 pams quadrats de terreny, en la zona de l'eixample de Sitges, llindants amb la mar, amb la carretera i la línia del ferrocarril de M.Z.A. al preu de 0,07 pessetes el pam quadrat.

El projecte constava en la realització de carrers molt amples, un Casino sobre el mar, un gran hotel, serveis comercials, port refugi per embarcacions, biblioteca, baixador de ferrocarril i un parc restaurant. (Veure plànols de distribució de parcel·les i documentació sobre la creació, a les pàgines de DOCUMENTACIÓ, fulls 1-9.)

Es requeria, segons pressupostos, 5.000.000 de pessetes, de les quals en correspon 3.000.000 al capital social (accions) i les restants 2.000.000 es recaudaran mitjançant les primeres edificacions que es fessin. Dels edificis construïts, els uns seran de renda i els altres de venda.

En les citades obres hi havia una plantilla de 260 treballadors i les oficines de la companyia estaven al Cap de la Vila, en el primer pis de l'edifici on actualment hi ha la Pastisseria Massó.

Donat l'abast de les obres a fer, en Josep Artigas i Vila i el seu germà Pere, varen traslladar el taller de Barcelona a Terramar per fer-se càrrec de la fabricació de la pedra artificial (veure foto n.º 1 i 2 de l'antic taller i n.º 3 del nou, l'actual carrer Joan Lloveres).

### Primeres construccions a Terramar

Degut a l'amistat amb persones del gremi tèxtil de Terrassa i Sabadell van començar a construir-se xalets i els propietaris eren en Mateu Bruixas i l'altre en Cirera Voltà (actual residència Rímini). El mateix Armengol, va fer-se un xalet, projectat per l'arquitecte de Sabadell senyor Renom (foto n.º 4), més tard va vendre'l al senyor Alvarez, i va construir-ne un altre de nou, l'actual Hotel «La Reserva» (foto n.º 5).

El d'en Bruixas estava al carrer Josep Carner cantonada Passeig Marítim. Més endavant es construï el tercer xalet d'en Josep Freixas (fotos n.ºs 6 i 7), situat en el mateix carrer, enfront de l'altre, el d'en Baixas de Palau (foto n.º 8, foto n.º 9 xalets d'en Baixas de Palau i Armengol).

Temps més tard es van iniciar les obres de l'hotel amb el parc, que es construï en el recinte del Cellerot i que consta de: els jardins, dos llacs, grans avingudes amb pèrgoles que acaben en una glorieta.

També va edificar-s'hi un xalet el senyor Miquel Vidal i Guardiola, el qual dintre el càrrec que tenia a la «CHADE» (multinacional alemanya) va aconseguir que també el seu president senyor German Kreyer es determinés per edificar-se un xalet (dit xalet, actualment és propietat del senyor Picart).

La senyora d'en Vidal i Guardiola era alemanya i aconseguí que el cònsul general d'Alemanya a Espanya també hi construís la seva segona casa, a més d'una sèrie de polítics i advocats catalans de fama en aquella època, com en Casabó, Sansalvador, Bassols i així donaren molt relleu a la urbanització.

Al mateix temps es va procedir a fer un camp d'aviació amb l'idea de comunicar-se amb l'aeroport del Prat i amb tot l'Estat.

### Parc de Terramar

El parc de Terramar de Sitges, situat al sud-est de la ciutat del mateix nom, darrera el gran hotel Terramar i de la via del ferrocarril per un costat i entre el carrer Cristòfor Colom i el camp de golf.

El terreny era sorrenc. L'eix de simetria començava en una construcció que com ja hem anomenat abans es deia «El Cellerot» i que més tard es va utilitzar com a hotel restaurant (foto n.º 10 «Hotel Petit»). Aquesta construcció està feta a base d'arcs. Dins de l'edificació s'hi trobava un saló transparent des del qual es veia el parc. Les arcades es perllonguen fins a l'exterior i formen torres de defensa, fetes de formigó i pedra, marquen l'entrada del parc.

Creuant el restaurant s'hi troba un viver de plantes, un pont amb surtidor centre del passeig (fotos n.ºs 11 i 12).

Tanques amb xiprers molt alts, grans arbres i bonica vegetació. A l'esquerra hi són plantats pins pinyoners, formant una àmplia pineda. A la dreta s'hi troben molts camins, tots ells de petita amplada i que condueixen a una placeta circular que en el centre existeix encara un banc circular que estava ple de flors. De tots aquest camins se'n deia «El Laberint» (fotos n.ºs 13, 14 i 15).

Seguint el passeig central arribarem a un llac artificial, format per formes geomètriques i florals (fotos n.ºs 16 i 17).

Rodejant el llac hi ha uns bancs decorats amb pedretes i en el seient hi ha escrit un text en diferents idiomes, invitant a seure.

— En Pau es sorprengué de l'obra artesana que representa, prengué nombrosos apunts de formes i dibuixos (veure DOC. 18 B).

També n'hi ha d'altres on es pot veure la següent inscripció: «els ocells i les flors alegren la vida» (fotos n.ºs 18 i 19).

L'avinguda central acaba en una glorieta circular d'obra vista i forma octogonal. També s'hi troba un pou artesià d'aigua i una caseta de manteniment (fotos n.ºs 20, 21, 22 i 23).

En aquest parc se celebraven concerts de música i actes de caire cultural.

El jardiner encarregat del parc era en Salvador Robert (fotos n.ºs 12 i 20).

— En Pau quedà admirat de l'explicació que li donen de la construcció del parc i de l'actual estat. Li costa molt imaginar-se com era. La realitat actual és de total abandonament, molts camins són intransitables per la malesa. Veu realment destrossat tot el passeig i els jardins i passejar-se per dins no té cap encant, s'atura davant del llac i tot es buid, trencat i brut... quina llàstima! (veure fulls DOC. 10-20).

Tal volta la tristesa l'envaïx i pensa que ha vingut a Sitges per conèixer el bo i el dolent. Sortí pensatiu i decidí assabentar-se de com va anar la construcció del:

### Gran Hotel de Terramar

El Gran Hotel de Terramar tenia dues façanes: una al Passeig Marítim i l'altre a la Diagonal A. Cada façana tenia seixanta-cinc metres de llargada. Com tots els altres edificis que es construïen a Terramar, l'hotel distava deu metres de la línia de carrer, i aquest espai s'embellirà amb jardins, brolladors i marbres i una magnífica terrassa a la façana del mar.

El projecte constava de soterranis, planta baixa i tres pisos. Les dues torres laterals, però, tindran quatre estages i la torre de l'angle cinc.

En els soterranis s'hi instal·laran les cuïnes, els departaments afins a elles i les habitacions del servei.

La planta baixa, situada a dos metres sobre el nivell del Passeig Marítim l'ocuparan: a la façana de mar, un gran menjador de 27 x 14 metres, diversos menjadors particulars, els departaments propis d'un gran hotel a la moderna, l'entrada i gran «hall», la sala de lectura, la de senyors i el saló de música.

A la façana de la Diagonal A, a la qual dona també el gran menjador, hi haurà altres menjadors particulars i deu estances, de les quals cinc seran de luxe, cada una d'elles amb el seu corresponent bany, wàter, quartet d'equipatges i armari.

A la mateixa planta baixa, de cara al jardí de l'hotel, s'hi instal·laran els salons de barberia, de cirabotes i els menjadors pel servei particular dels senyors allotjats.

A la façana posterior de l'hotel una escalinata situada al centre del peristil el posarà en comunicació amb el jardí que s'estendrà en una

gran extensió al darrera de l'edifici.

Al primer pis, de cara a mar hi haurà; onze estances de luxe com les descrites en parlar de la planta baixa, tres d'elles, però, seran de preferència i una sola de visites. De cara a la Diagonal A, onze habitacions més, idèntiques a les anteriors. De cara al jardí i amb accés a una gran terrassa hi haurà catorze estances cada una d'elles amb lavabo i armari. No tindran bany ni wàter particular com les de luxe. Per llur servei hi haurà quatre banys i quatre wàters.

El segons pis serà idèntic al primer, però no tindrà terrassa. Les catorze habitacions posteriors tindran finestra al jardí.

Al tercer pis hi haurà: cinc estances de luxe amb façana a mar, altres cinc de cara a la Diagonal A i catorze de cara al jardí, totes elles amb els serveis annexos que s'han descrit en parlar dels altres pisos.

L'edifici va tot cobert per terrats.

Les estances del quart pis de les torres laterals es destinaran a l'allotjament del servei particular. I el quint pis de la torra de l'angle serà un gran mirador (fotos n.ºs 24 i 25, veure DOC. 21-29).

Tot això va ésser un projecte, la realitat una altra. Quan va fer fallida el Banc de Barcelona, la Societat d'Armengol «Parques y Edificacions, S. A.» s'arruïnà, ja que tenia tot el capital en aquest banc. Llavors l'esmentat hotel es quedà a mig fer, només hi havia el soterrani i la primera planta.

Més tard vingué a Sitges el senyor Salvador Casacuberta, que formava part de l'anomenada societat «Hoteles y Playas del Mediterráneo, S. A.» i aquesta es feu càrrec de l'acabament de les obres, però la façana va ésser reformada.

— També explicaren a en Pau que tenien pensat construir un Casino a dins de l'aigua, però que això va quedar solament en els plànols i en l'il·lusió de tota aquella gent, però, si més no, tenien ja tota la idea feta i la hi explicaren de la següent manera:

### El Casino

Tenint en compte que la Via Diagonal desemboca al Passeig Marítim, precisament en el punt on presenta la seva concavitat costera més avançada, seria aquell el lloc on es construiria el Casino, dins del mar.

En la part central hi tindria el gran «hall», elevat, al voltant del qual s'hi agruparan les diverses dependències, situant-se a un costat el vestíbul d'entrada i en la part oposada l'escala principal, d'accés a la planta superior.

Les sales d'esbarjo, el restaurant, la sala de festes i el teatre tindran entrada pel «hall». Una gran terrassa sobre el mar arrodoniria l'edifici, lloc que per la seva situació gaudiria d'una vista esplèndida i a més oferiria en tot moment una part d'ombra i fresca i l'altra amb sol. A la part alta o planta superior hi hauria els billars, l'administració general i serveis complementaris.

— Li quedava encara molt de tros per recórrer, però estava ja bastant cansat. Mirà al cel i amb un dia tan esplèndid decidí prendre un bany i una estona al sol. S'acostà així l'hora de dinar, pocs hotels oberts encara?, exclamà, on aniré?, però preguntant s'arriba a Roma, i així en Pau trobà un lloc per a matar aquell cuquet que en diuen «gana».

Quan el sol ja no era tan fort, decidí arribar-se fins a:

### L'autòdrom

En vista de la poca clientela del complex de

Terramar, es començaren les obres del Gran Hotel i es va construir el golf, en vistes que quan funcionés l'hotel, disposés d'un complex esportiu (tennis, golf).

Al mateix temps es començà l'autòdrom, segons el projecte que tenia Armengol després d'haver vist Indianàpolis i Miami. Prèviament es varen fer carreres per promocionar-lo (foto n.º 26).

Posà la primera pedra el Capità General M. Primo de Rivera, encarregant-se de la construcció de les tribunes de ciment armat una societat suïssa, ja que cren aquests els primers treballs que es feien d'aquest tipus.

També es construí un baixador del tren en el sector de Terramar per tenir-lo així a punt per al dia de la inauguració.

Les discussions es van presentar en el moment de donar denominació a l'autòdrom: *Autòdrom regional* ja que estava fet amb capital català. El defensaven els catalanistes, entre ells en Frederic Armengué, que era un dels directius deportius de la societat. D'altres, com que havia entrat la dictadura de Primo de Rivera, volien que s'anomenés *Autòdrom Nacional* i així es va quedar.

Totes aquestes friccions van donar lloc a una sèries de boicots al funcionament del mateix i el dia de la inauguració el temporal va deslluir la festa, causant pèrdues econòmiques, produïdes per la poca assistència de públic. A l'era del Vinyet es muntà un entolat: on es despaxaren unes bosses paniers) on hi havia el dinar copiat d'E.E.U.U. del Autòdrom de Indianàpolis, quedant sense vendre més d'un noranta per cent del total. També s'inaugurà el baixador, però amb poca aflluència de pasatgers.

Els primers corredors de l'autòdrom foren tres: el Conde Sobrowsky (Miller) i els francesos Albert Divó i Darius Resta (Talbot).

Més tard s'organitzaren viatges aeris de pas-seig pel Garraf i el Baix Llobregat, ja que l'Armengol es posà en contacte amb els aviadors francesos Costes i Vellontes. El preu era de 25 pessetes i hi anaven dues places. També es va posar un autobús per arribar a l'autòdrom (foto n.º 27 — veure DOC. 30-31).

— La posta de sol era també bonica, més això indicava que ja es feia tard, el dia s'allargava però també enganya i després d'una diada tan completa quasi feia un xic de mandra el retorn.

Mes ho havia de fer tenint davant la silueta de la Punta i com un caminant més, va anant seguint el Passeig que voreja el mar. Tot d'una es va deturar a descansar un poc en un dels bancs.

Un home d'edat madura, volia conversa, també ell estava mirant el mar. Li explicà el motiu de la visita i l'home ja entrat en anys en sabia un grapat de coses, de Terramar.

Feia 60 anys que vivia en el sector i ell era de la família del mestre d'obres de la urbanització.

El posà al corrent de moltes de les coses que ja sabia, però Pau seguia capficat perquè l'aspecte actual de l'hotel no coincidia amb les descripcions i els anuncis que havia vist. L'home li digué que el senyor Marcé, actual propietari de l'hotel, l'any 61-62, decidí renovar-lo i modificà les plantes, les habitacions, els salons i menjadors, donant-li un aspecte més modern, que és l'actual.

Parlaren de l'aspecte d'aquest barri quan encara era tot camps, de l'ermita del Vinyet quan era com un illot blanc sobre un mar de vinyes (fotos n.ºs 28 i 29) i com poc a poc

varen bastir-se dels primers xalets i li prometé d'enviar-li fotografies d'aquest temps, que ell tenia per casa.

La conversa va ser llarga, en Pau s'interessà pel que va explicar-li sobre els entorns de la Vila, del massís del Garraf, les seves masies (malauradament quasi totes enrunades), de la Plana Novella, casa pairal semi-fortificada, amb una luxosa decoració interior, sobre la qual es diu, que hi venia a caçar el Rei Alfons XIII, de les vistes de la comarca que es veuen de la Pleta o de l'ermita de la Trinitat.

Es digueren a reveure, en Pau pensava tornar a Sitges una altra volta, però seria més temps, una estança de més dies, per poder esbrinar tot el que d'important hi havia en les paraules d'aquell vell.

**Jordi Artigas. 2on. BUP.**

*Aquest treball va acompanyat d'una extensa documentació que, també, a continuació ressenyem:*

#### **Fotografies:**

Núms. 1 i 2: primer taller d'en Josep i Pere Artigas, a Terramar. Núm. 3: segon taller, al Sector del Vinyet. Núms. 4 al 9 i dues sense numeració: xalets construïts a la urbanització de Terramar. Núm. 10: Petit Hotel. Núms. 11 al 23: diferents sectors dels Jardins de Terramar, comparant tal com eren i com són: Núms. 24 i 25: vistes de la construcció de l'Hotel Ter-

ramar. Núm. 26: curses de cotxes per promocionar l'autòdrom. Núm. 27: autobús que feien el servei des de l'estació del FC. a Terramar i a l'autòdrom. Núms. 28 i 29: vinyes prop del Vinyet i en el lloc de la urbanització.

#### **Plànols, escrits, documents, etc.**

1) Terrenys que disposava la Societat Anònima Armengol. 2) Acta administrativa per la qual l'Ajuntament cedeix un terreny a la societat «Parque y Edificaciones». 3) Carta de Josep M.º Martino a Josep Artigas, del 11-II-1920. 4) Cartes de «Parques y Edificaciones» a Josep Artigas i Salvador Robert, del 28-VIII-1920. 5) Avant-projecte de distribució de parcel·les. 6) Reforma de l'interior. 7) Reparcel·lació i llistes de les superfícies de cada parcel·la. 8) Parcel·lació actual. 9) Carta de «Parques y Edificaciones» a Josep Artigas, del 12-VII-1924. 10 i 11) Reproducció de dues planes de la revista TERRAMAR. 12 i 13) Fotografia i «menú» del dinar d'inauguració de l'Hotel Petit feta el 11-V-1919. Del 14 al 18) Reproducció de postals editades a Barcelona amb vistes de l'Hotel Petit i dels jardins. 18-B) Tres planes de dibuixos fets per l'autor del treball indicant com eren els bancs dels jardins de Terramar i llurs ornaments. 19 i 20) Vistes de la construcció del Passeig Marítim. del 21 al 23) Avant-projectes de l'Hotel Terramar. 24) Façana tal com es va fer i l'aspecte actual. 25) Prospectes publicitaris. Del 26 al 29) Plànols de l'Hotel Terramar. 30) Autóbus, cotxes i avioneta al servei dels visitants a la urbanització. 31) Avant-projecte del pont d'accés al autòdrom (riera de Ribes).

## Una curiosa acta de defunció

En el volum n.º 12 del Registre Civil de Defuncions del Jutjat Municipal de Sitges, que correspon a l'any 1885, trobem una curiosa acta de Defunció. És la número 84.

Es tracta de la inscripció passat el terme d'una defunció ocorreguda en el vapor correu «Alfonso XII» en viatge de La Habana a Santander i que per ordre de la Direcció General del Registre Civil i de la Propietat i del Notariat de Madrid, es fa en aquell volum. Va acompanyada la dita acta de defunció de l'ofici de l'esmentada Direcció i de l'acta de defunció que es féu en el vaixell abans d'enterrar el cadàver en la mar.

Veiem els dits documents:

Oficio de la **Dirección General de los Registros Civil y de la Propiedad y del Notariado** Número 4º. Remito a V. la adjunta acta relativa al fallecimiento de D. Pedro Casasús y Miró ocurrido el 19 de junio de 1877 a bordo del vapor correo «Alfonso XII», viajando de La Habana a Santander, a fin de que se practique en ese Registro Civil la inscripción correspondiente, conforme al artículo 87 de la Ley; debiendo V. dar cuenta a este Centro en el término de ocho días, de haber verificado dicho inscripción, ó exponer los motivos que impiden practicarla.

Dios guarde a V. muchos años. Madrid 21 de Noviembre de 1884.

El Director General.

(firma ilegible).

Al peu i escrit en llapis està escrit: Acuso recibo y se da cuenta el 25 de Noviembre de 1884.

Després en paper tamany foli, tipus verjurat, escrit a mà per les dues cares, trobem anotat el següent, havent-hi al costat un segell fet amb tampó que diu:

VAPORES CORREOS TRASATLANTICOS DE A. LOPEZ Y CIA.

I en el centre: VAPOR ALFONSO XII.

Diu així l'escrit:

«A bordo del vapor Alfonso XII en la mar en viaje de La Habana a Santander en latitud N 44° 12' 00" y longitud O 4° 33' 00" a las seis de la mañana del día veinte de junio de mil ochocientos setenta y siete: ante Don Guillermo Villaverde, capitán de dicho buque, domiciliado en Cádiz, calle del Rosario n.º 17, y Don Leandro J. de Vibiegra, domiciliado en dicha ciudad de Cádiz, calle de Marzal n.º 3, sobrecargo del mismo buques, como secretario, se presentó Don José Molina, Médico del pro-

pio barco, natural de Lorca, provincia de Murcia, y avecindado en Cádiz, calle de Cristóbal Colón n.º 17, mayor de edad, manifestando que Don Pedro Catasús y Miró, pasajero de 2.ª cámara, que ocupaba la litera n.º 31, falleció a las tres de la tarde del día anterior de repente a consecuencia de un aneurisma de la aorta ascendente, cuya enfermedad padecía al tiempo de su embarque, según consta en la certificación facultativa que presentó, de lo cual daba parte en la debida forma como facultativo que lo asistió, así como certifica que ha hallado en el cadáver señales inequívocas de descomposición.

»En su vista se dispuso dar y se dió sepultura eclesiástica en el mar al citado cadáver y extender la presente acta, consignando en ella las circunstancias todas que han podido adquirirse.

»Que el finado era natural de Sitges, provincia de Barcelona, de cincuenta y cuatro años de edad, estado casado, y vecino de Vayamo, en la isla de Cuba, donde desde hace algunos años se dedicaba al comercio, viviendo con su hermano Don Delmiro, quien continúa en dicho punto: que se dirigía a Sitges para reunirse con su Sra. esposa D.ª Teresa Font y con una hija de once años de edad. El pasaporte de dicho individuo otorgado en La Habana el 23 de Mayo último, sólo hace constar en él la edad y profesión del comercio, y no habiendo permitido su repentina muerte averiguar nada de él mismo, han sido dadas las anteriores datas por Don Juan Comas y Espinosa, de diez y ocho años de edad, de estado soltero, hijo de Don Juan Comas Catasús y de D.ª Isabel Espinosa, residentes en la isla de Cuba, Manzanillo, y que siendo primo del difunto hacía el viaje en su compañía para dirigirse con él a Sitges adonde va a reunirse con sus parientes. El citado Don Juan Comas, aun siendo menor de edad firma también esta acta en unión de los testigos infraescritos.

»En el acto de su fallecimiento y al ser comunicado al Capitán Don Guillermo Villaverde, pasó con los testigos que firman esta acta y el citado Sr. Comas, primo del difunto al camarote de 2.ª cámara que aquél ocupó ó inmediatamente después de amortajado con ropa del mismo que se sirvió durante los días de navegación, se procedió a formar inventario de lo encontrado en la maleta y un baúl que traía por todo equipaje y que contiene además de ropa varias partidas de dinero en oro y plata española, papeles, documentos y apuntes y algunas alhajas, todo lo que tan detallado como

ha sido posible consta en dicho inventario, que por duplicado será entregado a la llegada a Santander al Sr. Comandante de Marina con los duplicados del médico y capellán de este buque y el pasaporte del difunto.

»Fueron testigos presenciales Don Juan Albert y Almirall, pasajero de 2.ª cámara, natural de Villanueva y Geltrú, provincia de Barcelona, de veintinueve años de edad, de estado soltero, hijo de D. Pablo Albert y de Rosa Almirall, residentes en dicho Villanueva y Geltrú, calle del Teatro n.º 3 y que se dirige a reunirse con sus primos.

»Y Don Manuel M.ª Fernández, Capellán de este buque, natural de Málaga y avecindado en Cádiz, calle de la Novena n.º 2, primer piso, y el primer mayordomo del mismo Don José Dionisio, natural de Barcelona, domiciliado en Cádiz, plaza de San Juan de Dios n.º 17, segundo piso, ambos mayores de edad.

»Leida esta acta la firmaron por duplicado, el Capitán, el declarante, y los testigos de que yo el Secretario doy fe.

»El Capitán: Guillermo Villaverde; el declarante: José Molina; Testigo pasajero: Juan Albert y Almirall; pasajero primo del difunto: Juan Comas Espinosa; testigo Capellán: Manuel M.ª Fernández; testigo mayor: José Dionisio; el Secretario Leonardo J. de Viniegro.»

COMENTARI: Hem volgut donar nota d'aquesta acta i actuació davant del Capità del vaixell i posteriorment de la Direcció General del Registre Civil, per tal d'inscriure la defunció en el Registre Civil del poble natal del difunt, seguint tot el procediment legal.

Es de destacar que essent la data de la mort el 20 de juny de 1877, la notificació de l'esmentada Direcció General al Registre Civil de Sitges, no es féu fins el 21 de novembre de 1884 i la data que posa el Jutge en el llibre N.º 12è del Registre Civil de Sitges, fou el 25 de novembre de 1884; està en el foli n.º 84 —corregit— del mateix any.

Es verdaderament interessant la forma de fer constar la defunció d'un veí quan aquest s'ha mort en la mar, viatjant amb un gran vaixell, i «enterrat en la mar».

I a més l'acta escrita del Jutge Municipal de Sitges porta la nota següent:

«Nota: Para mayor claridad se ha procedido a subrayar —jo diria taxar— ciertas palabras impresas al objeto de facilitar el orden de lectura de dicha acta.»

PERE SERRAMALERA I COSP

## Mossèn Batlle. El seu entorn sitgetà i familiar. A tall d'explicació

*L'origen d'aquest treball és la recerca de dades que em va correspondre fer per tal de prendre part en una taula rodona que va tenir lloc el dia 16 de gener de 1982 al local de la Casa de Cultura de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis, amb motiu d'una trobada de Minyons Escoltes que commemoraven els 25 anys —ja fets— de la mort del seu Cap, Mossèn Antoni Batlle i Mestre, fill de Sitges. Vaig fer el treball amb força precipitació i el vaig arrodonar*

*nir més tard, durant tot aquell any.*

*El dia 25 de febrer de 1983 vaig llegir aquest treball, completat amb les noves dades que havia trobat, en la reunió mensual del Grup d'Estudis Sitgetans i vaig presentar al mateix temps un arbre genealògic de les famílies Batlle i Mestre.*

*Més tard, i per tal de trobar documents i fotografies de la família, ja que a Sitges no queda cap descendent directe, vaig escriure al senyor Alfred Bosch, vidu de Mercè Batlle, que vivia a*

Barcelona, al carrer de Mallorca n.º 325, l'adreça del qual vaig trobar en el llistí de telèfons. Però la carta em va ser retornada perquè el senyor Bosch havia mort feia dos anys. La portera em va donar l'adreça de la filla d'Alfred, la senyora Roser Bosch i Batlle, a la qual vaig escriure per demanar-li alguna documentació. Dies més tard em va telefonar que tenia alguns papers de la família a la província de Girona i potser algun dia podrem realitzar allò que per ara és un somni: l'edició d'un quadern amb la documentació gràfica i el text que avui comença a aparèixer.

J. P.

El dia 16 de gener de 1982, en un acte que l'Agrupament Escolta Nostra Senyora del Vinyet i l'Ajuntament de Sitges van organitzar al local de la Casa de Cultura de la Caixa de Pensions, se'm va sol·licitar que prenguéssim part en una taula rodona per tal que exposés algunes dades referents als antecedents familiars i a l'ambient sitgetà que visqué Mossèn Antoni Batlle en la seva infantesa. Com que llavors l'Arxiu Municipal era tancat per reformes, no vaig poder disposar d'aquesta font d'informació i quant a l'Arxiu Parroquial, en la seva part de registre de la població, tots sabem que està greument mancat des de l'any 1936. Aquestes ratlles han estat, doncs, completades amb totes les que, del mes de gener de 1902 ençà, he pogut trobar a l'Arxiu Municipal en la seva nova instal·lació, i és de justícia proclamar que la sol·licitud de la nostra arxivera Vinyet Panycella ha produït l'augment de les dades relatives a les famílies Baille i Mestre.

També he obtingut dades per mitjà la família Casanova, que es relacionaven molt amb la casa Batlle, i del senyor Salvador Soler i Forment (que va morir pel setembre darrer), també amic de la família Baille. I més me n'hauria pogut donar el senyor Josep Carbonell i Gener, tant per la seva condició de cosí segon del Mossèn com per l'estreta vinculació espiritual que els unia. Però el senyor Carbonell va morir pel juliol del 1979 i m'he trobat el pas barrat a una informació de les poques que de la família de Fèlix Batlle podia tenir en el Sitges d'avui, on no queda cap descendent directe ni que posseeixi documentació familiar.

A més, per la particular manera de viure dels sitgetans vuitcentistes, la família Batlle es comporta d'una manera que tan aviat apareix com s'esfuma dels arxius de Sitges, com a conseqüència de les freqüents estades dels seus membres a Amèrica i per això, encara que els arxius fossin complets, ens trobaríem amb aquesta mena de períodes en blanc que, com el riu Gadiana, presenta el seu pas a través dels anys.

#### LA FAMÍLIA A TRAVÉS DEL SEGLE XIX

Per a major claredat, el grau de parentiu el referiré sempre al Mossèn i començaré per relacionar les dades tretes de l'incomplet Arxiu Parroquial, els llibres municipals de casaments, naixements i defuncions que es van començar a portar l'any 1840 i els censos de 1824, 1849, 1855, 1866, 1871, 1897 i 1900 que donen de la vida de les famílies Batlle i Mestre una visió força exacta, encara que incompleta.

#### EL PADRÓ DE 1824

Les primeres notícies que he trobat es refereixen als besavis paternals del Mossèn, que figu-

ren en el cens de 1824 vivint al carrer de Sant Pere. Els seus noms són:

Francesca Mas, de 30 anys, vídua (del besavi Antoni Batlle).

Antoni Batlle i Mas, de 10 anys.

Fèlix Batlle i Mas, de 6 anys.

Pelegrina Batlle i Mas, de 7 anys.

Manuela Aravítz, de 21 anys, casada.

Francesc Aravítz, 1 any.

Aquest cognom Aravítz també està relacionat amb la família Mestre.

Per la banda Mestre, materna, trobem en el mateix cens que vivien al carrer Nou.

Josepa Safonts (rebesàvia) de 20 anys, casada, natural de Sitges. El marit no consta en el cens. Potser era a Cuba: no ho sabem.

Escolàstica Safont, 2 anys (besàvia).

Aquesta és la primera Escolàstica que trobem a la família materna.

#### EL PADRÓ DE 1849

En aquest cens, fet per a la prestació personal, no s'hi troba cap rastre de la família Batlle. Això podria semblar estrany i jo només hi he trobat una explicació a partir del que consta a la partida de casament de Fèlix Batlle, el pare del Mossèn, on consta que Fèlix Batlle va néixer a Barcelona. O sigui, que Antonio Batlle i Mas, l'avi, va viure algun temps a Barcelona, cosa que entre les famílies benestants de Sitges no era cap cosa estranya. Ara veurem que al padró següent tornen a ésser a Sitges.

#### EL PADRÓ DE 1855

Hi figuren vivint al carrer Nou núm. 15:

Antònia Batlle i Gener, de 38 anys, casada. (En realitat, es tracta d'Antònia Gener i Comas que, com passava a vegades, se li anteposà el cognom del marit —Batlle— i com a segon el seu propi —Gener.)

Francesc Batlle i Gener, 6 anys, el futur alcalde de Sitges.

Fèlix Batlle i Gener, 5 anys, pare de Mossèn.

L'avi, Antoni Batlle i Mas no hi figura, és possible que sigui a Cuba perquè ja veurem que reapareix al padró de 1866.

Per la banda materna, trobem al carrer de Parelladas, núm. 5:

Escolàstica Llopis i Safonts, de 20 anys, àvia del Mossèn i els seus germans Dolors, Elías, Vinyet i Salvador.

#### EL PADRÓ DE 1866

Aquest cens ens dona força aclariments sobre la família i el seu estat social i econòmic, tant de la branca paterna com de la materna.

Al carrer de Sant Gaudenci, núm. 5, casa pròpia d'Antoni Batlle i Mas. (Aquesta casa, en el cens de 1900, figura com a propietat de Frances Batlle i Gené.) Els seus habitants eren:

Antoni Batlle i Mas, de 54 anys, propietari, natural de Sitges, nascut el 5 de gener de 1812. (Avi patern de Mossèn.)

Antònia Gené i Comas, de 48 anys, nascuda el 3-I-1818.

Antoni Batlle i Gené, de 8 anys, nascut el 6-VIII-1857.

Bonaventura Batlle i Gené, una nena, de 6 anys, nascuda el 3-XI-1859.

Per tant, resulta que Antoni Batlle i Mas havia bastit la seva casa després de la seva tornada de Cuba, entre el 1855 i el 1866.

Una anomalia d'aquest cens és que no hi figuren Francesc i Fèlix Batlle que ja tenien 18 i 17 anys respectivament. En el cens següent veu-

rem on eren els nois.

En aquest cens trobem per primera vegada la casa del carrer de Bonaire, núm. 14, on anys a venir havia de néixer el Mossèn. Aquesta casa procedeix de la família Mestre i els seus estants són:

Manuel Mestre i Termes, de 44 anys, del comerç, natural de Sitges. (Aquest és l'avi matern.)

Escolàstica Llopis i Safonts, de 28 anys (és l'avia materna).

Dolors Llopis i Safonts, de 26 anys.

M.<sup>a</sup> Vinyet Llopis i Safonts, de 20 anys.

Salvador Llopis i Safonts, de 18 anys.

I la filla de Manuel i Escolàstica, Remei Mestre i Llopis, de 2 anys, que és la tia Remei del Mossèn.

#### EL PADRÓ DE 1871

Aquest cens es correspon exactament amb el de 1866 i ens ofereix dades importants. Figuren al carrer de Sant Gaudenci núm. 5:

Antoni Batlle i Mas, de 59 anys.

Antònia Gené i Comas, de 53 anys.

Francesc Batlle i Gené, de 23 anys, solter, resident a Santiago de Cuba.

Fèlix Batlle i Gené, de 13 anys, id.

Ja hem vist, doncs, que Francesc i Fèlix eren a Cuba, i això em fa suposar que ja hi eren a l'any 1866, perquè el cens no els anomena, cosa molt pròpia de la inexactitud amb què es feien.

#### HI VA HAVER DOS ANTONIS BAILLE I GENÉ

Al Registre Parroquial hi ha una partida de baptisme que em va presentar durant molt de temps un enigma: el primogènit d'Antoni Batlle i Mas i Antònia Gené i Comas no va ser el Francesc Batlle que figura en els censos de 1866 i 1871 sinó un primer Antoni Batlle i Gené. Però, és clar, jo tenia la data de naixement del primer, que és de l'any 1840 i la de defunció del segon Antoni Batlle, que és de l'any 1940, i hauria resultat que aquesta imaginària persona hauria viscut 100 anys. I tots els que recorden la figura del «senyor Antonet» que era el segon Antoni Batlle (diguem-li segon) coincideixen a dir-me que havia mort a una edat aproximada de vuitanta anys. ¿Com es va resoldre aquest problema? Doncs, un bon dia va arribar al registre de la Parròquia un volum de defuncions que el senyor Rector va fer recollir de nou, i contenia la partida de defunció del primer Antoni Batlle, que va néixer el 1840 i morí el 1850, i ditu la partida de defunció que va morir de commoció cerebral. Aquest era el fill gran de la família Batlle-Gené, mentre que el senyor Antonet era el quart. Va néixer set anys després de morir el germà gran i el van batejar amb el nom d'Antoni com el seu avi i pare, cosa que demostra la devoció de la família per Sant Antoni, com es prova pel fet que a cada generació hi ha almenys un Antoni.

En el llibre de confirmacions de la Parròquia hi són registrats gairebé tots aquests membres de la família Batlle i Mestre.

#### EL PADRÓ DE L'ANY 1892

En el foli 89 ens dona com a residents al carrer de Bonaire, núm. 14, la casa materna:

Fèlix Batlle i Gené, de 43 anys, propietari, nascut el 15-II-1849 i amb 7 anys de residència a Sitges.

Escolàstica Mestre i Llopis, de 27 anys, nascuda el 1-I-1865.

Antoni Batlle i Mestre, de 4 anys, nascut el 31-VI-1888.

#### PADRÓ DE 1897

Troblem al carrer de Bonaire, núm. 14:

Fèlix Batlle i Gené, de 47 anys.

Escolàstica Mestre i Llopis, de 32 anys.

Antoni Batlle Mestre, de 9 anys.

Mercè Batlle Mestre, de 4 anys.

Fèlix Batlle Mestre, de 2 anys.

En aquest mateix cens trobem com a propietat de Fèlix Batlle les cases del carrer Joan Tarrida núm. 12 i de Parellades núm. 37.

També trobem censats, al carrer de Parellades núm. 27, el germà de Fèlix Batlle i la seva muller, que són:

Francesc Batlle i Gené, de 52 anys.

Rita Vias i Camps, de 39 anys.

#### PADRÓ DE 1900

Aquí trobem sencera la família del Mossèn, excepte la seva germana Maria del Vinyet a què ens referirem després.

Fèlix Batlle i Gené, de 50 anys.

Escolàstica Mestre i Llopis, de 33 anys.

Antoni Batlle i Mestre, de 12 anys.

Mercè Batlle i Mestre, de 7 anys.

Fèlix Batlle i Mestre, de 5 anys.

Josep Batlle i Mestre d'1 any.

#### LLIBRE DE CONFIRMACIONS

Els dies 17, 18 i 19 de juny de 1843, el Bisbe Pere Martínez Sanmartín va administrar la confirmació a Sitges i entre els relacionats figura Escolàstica Llopis, àvia del Mossèn, i Anton Batlle, que és el d'Antoni Batlle i Mas, primogènit, nascut el 1840 i mort el 1850.

També els dies 3, 4 i 5 de març de 1891, el Bisbe Català va confirmar:

Antoni Batlle Mestre, apadrinat per Manuel Mestre l'avi matern.

M.<sup>a</sup> Mercè Batlle i Mestre.

M.<sup>a</sup> Vinyet Batlle i Mestre.

Aquesta nena M.<sup>a</sup> Vinyet Batlle va morir el 17 de gener de 1893, d'angines, als 2 anys i 2 mesos, i no figura en cap dels empadronaments anteriors, sens dubte per la imprecisió general que s'emprava en el seu emplenament.

#### ELS BATLLE I EL COMERÇ AMB CUBA

Els Batlle que restaren a Sitges estaven molt vinculats amb el comerç amb Amèrica i, molt particularment, amb l'illa de Cuba. A les relacions d'armadors i patrons de vaixells a Sitges hi figuren diversos Batlle, parents propers d'aquests que hem esmentat. A més, hi ha una altra branca de la família que a les primeries del segle XIX ja estava establerta a la república de l'Uruguai i va intervenir constantment en la política d'aquell país abans i després de la independència. Dos d'ells, Lorenzo i José van accedir a la presidència de la República i el seu partit era el partit «batllista» o «colorado».

Ja hem vist que en el padró de 1855 es dona a entendre que l'avi Antoni Batlle és absent i reapareix al padró de 1866. Més endavant, en el padró de 1871 figuren com a residents a Santiago de Cuba, Fèlix i Francesc, pare i oncle del Mossèn. Sembla que van tornar entre el 1880 i el 1885 amb motiu del còlera com confirma el cens de 1892, i la data del casament de Fèlix és del 1887.

tenien quaranta o cinquanta anys tornaven a Sitges i es dedicaven a una vida de petits rendistes, amb una moneda sense devaluació apreciable. Enderrocaven la casa dels pares i la reconstruïen al gust vuitcentista, com ho proven les cases existents a gairebé tots els carrers de Sitges (entre les quals les que hem esmentat del carrer de Sant Gaudenci i la del carrer de Bonaire, que es conserven un xic desfigurades i no són pas de les més esplendoroses de l'època. Es casaven amb noies de la Vila, moltes vegades nebodes seves o cosines. Això, els afortunats que podien tornar a casa, perquè també hi havia l'estol anònim dels que es quedaven amb les ganes i morien en l'esforç, sense poder fruit mai del goig del retorn.

He trobat al setmanari «El Eco de Sitges» un paràgraf que retrata exactament quins eren els vincles que lligaven Sitges amb Cuba. Aquesta frase és al número de 1 de setembre de 1906, quan ja Cuba havia assolit la independència política d'Espanya i havia caigut a la dependència econòmica dels yanquis. Diu l'«Eco»: «Permita Dios reine de nuevo la paz en un país que Sitges considera extensión de su propio término municipal.» I és que la il·lusió encara hi era...

La relació de Sitges amb Cuba donava prou perquè s'hi establís un recader, segons un anunci aparegut al «Baluard de Sitges» de l'any 1902. Un tal Antoni Carbonell s'oferia a fer quatre viatges a l'any entre Barcelona i l'Havana i admectia encàrrecs d'anar i tornar.

#### FÈLIX BATLLE I ELS SEUS GERMANS

Com hem vist, Fèlix Batlle i Gené era fill d'Antoni Batlle i Mas i d'Antònia Gené. Antoni, el pare, l'hem trobat absent en el padró de 1855 i el retrobem en el padró de 1866, quan ja havia refet la casa del carrer de Sant Gaudenci. Com que a la partida de casament de Fèlix Batlle hi figura una rectificació segons la qual era natural de Barcelona i no de Sitges, hem de deduir que potser en arribar el seu

pare d'Amèrica va residir una temporada indeterminada a Barcelona mentre edificava la casa de Sitges.

Una vegada hagué mort Antoni Batlle i Gené, germà gran de Fèlix Batlle, quan tenia 10 anys, el primogènit passà a ser Francesc Batlle, que també era a Santiago de Cuba l'any 1871, va relacionar-se a Cuba amb la família Pando, passant a ser soci d'una companyia minera que va portar força raons a la família. Com veurem més endavant, es va dedicar a la política local, arribant a l'alcaldia de Sitges. Va contreure matrimoni amb Rosa Vias i Camps i la seva filla Clotilde es va casar amb un fill de la família Pando. La seva casa era la del carrer de Parellades número 27, que després va comprar Rafael Termes i Junyent i molts de nosaltres la recordem.

El fill segon era Fèlix, el pare del Mossèn, que segons el cens de 1871 també era a Santiago de Cuba, va tornar-ne vora l'any 1880 i es va casar a Sitges l'any 1887 amb Escolàstica Mestre i Llopis.

El fill tercer era Antoni. Les persones que me n'han donat raó l'anomenen **el senyor Antonet**, que va viure des de la joventut a Barcelona i no consta que hagués anat mai a Amèrica. Sembla que era com l'advocat o protector de la família, la persona que procurava pels interessos de tots perquè essent Fèlix de caràcter més aviat retret i casolà agrai sempre la vetlla que feia el seu germà vora dels seus interessos i també del seus fills. El trobem per darrera vegada a l'enterrament de Fèlix a Sitges, quan tenia 75 anys, l'any 1932. Va ser fadrí tota la vida i vivia en una pensió que hi havia a la Gran Via, al davant de l'Hotel Ritz.

De la filla petita, Bonaventura, només hem trobat la partida de naixement l'any 1860 i es de suposar que va morir, o bé en la infància, o joventut.

JACINT PICAS

(Continuarà)

**Amb el suport de**



CAIXA DE PENSIONS

**"la Caixa"**